

"Eskulduna" Horont. Urutz. son deubnan

1°

Dictionnaire étymologique
de Litzmann

2° -

Notes sur la Poésie

chez Bernard Gastelucan

1

Religions au 11e & 12e siècles (2 textes ... laubliant ... ?)

2° +

Le suffixe -he

2° +

gizon bat, gizon bi

1° +

Les hexamètres de A. Porda 1854

"Eskualduna" astekarria

J. Hirian. Urutj-ren denboran

1

Aditza adixkideak,

Galde egin dautate laburki oipa distazuedan
Lapurdiho eskual aldizkarien hastapenak eta
beraziki zein Hirian. Urutj idazlaririk soil hori
buruz egin zuen lana.

Hemen gairdi agerku Ezentziko aldizkariak
urtekaririk edo Almannakak izan dira.

Joanes Batista Etxeberri apezak ager-aragi
zuen 1848-an Laborarien adixkidea eta geuztiki
jarraitki zitzaion lan tipik hori, mende-erdi balez,
bera ariaz sakartu arte. Ez zen gauza handia:
doi-duia hamabi-hugeti orai-alde. Urteho sardu
eta jaiak ita-betelha, zombait Montseilu eta hiruzpalau
istorio zahar.

Urtekaririk halako arrahesta zuen, non berze
hainitzek ondoko urtean atera baitzituzten, non
bera ideien alde. Bederatzi seguririk hunda dituzte
hemeretzigarren mendean.

Ez zezakelen ^{lituan} kume horiek ondorio handirik ahan
Eskualdunen gozo-bihutzetan, bainan bedera eskuarri
bide bat idekitzen zioten. Zena ere on!

Bogak heldu zirelarik, Kanguzun-garrik ostu
batzu hedatzen zituzten bez-emairen bitzetan,
gehienak frantsesez, bainan eskuarazko zombait leno
eratsikiz, ez segur eskuararen maitez, bai ordean
eskualdunak beren alde itzuti beharrez.

Giri ala xuri, denek goko bera zaramaten. Ita

bezak joan eta estuaraei ez zioten nehorik ere eskerririk
saldu apezak heren zurekin, halixma eta elizako
liburuetan, eta bertutuariet kan. hementa. Beharrik
jende teheak timentki abrititzen baitzuen bere
mintzairia etzan bezala lan-toti guzietan.

Bainan politika gizenek asmatu zuten noizean
behinkako paperek ez zutela indarrik aski heren
erakarpenean hedatzeko eta haskuetan sar-arazteko.
Mai; irakuntzearen bertzag ^{baizik} $\frac{1}{3}$ dute jendek ideiarik
beretzon.

1886-eko abostuaren lehenean Berduly gorriak,
nahiz ez zahien estuara mitosik, jaldi zuen Le
Reveil basque astekari bat, frantsesez, bainan
zontarik estuaraingko artikuluaz arindua.

Louis Etcheverry Denagahartakarak frantsesku zuen
ez zutela Anzeta gorria hedatzerat ulzi behar, hari
hisian bis bertze astekari bat atera gabe. Ondoko
urtean, martxo 15-ean sortu zuten Estualduna.
Le Reveil bezala egin zen frantsesez eta estuaraing,
nahiz estuara gehiragorekin.

Hasipen hortan berri gubi zen bai batean, bai
bertzean. Politika zerabilaten, eta orduko politika
ez zen polemikaz bertzerik, gehienetan orlisionearan
kontra ala alde, estuak kulturaz atolarik gabe.

Horien estuara ere ahal zena zen, frantsesetik
hitz-hitz adolatu, hamaretarik bederentzietan.

Huna zontarik berri, hasik esin ulertuak frantsesa
ez dahiarentzat.

Leitzotik heldu zareten eta hortarik jokatzen ahal dugue helien borondateaz : heliek dute muntatzen kolpea gure instituzioeen kontra eta garura edaten dute zentzait malur arribatzen gaionean gure gobernamenduari. Ez da ihustea baizik nola espainiak mititatzen zituzten, ez da hantat aspaldi, jaun ministro batetik, harrusako erretoktru batean belanuean miharatu duenean, gure etsaiek badute hari bat biltzaren plazan ; ez dute humanitatezko zentzu pozirik. Bainon kanpis helientzat. Ez dute parabisurat esemanen, ezen itzultiko diuztategu udareak zahuan, berak pentsatzen duten baino lehenago, eta ez dira udare gurialk izanen. Gendurak gurutzak lana egiten du ; ezen gure printzipioen beritasunak etorkizunaren bidea argitzen du eta preparamen du gure biteria.

Frantsesez - ez baitezpada Akademiako hiztuntzaz, huna zertzu zitabean :

La lettre que vous venez de lire vous permet de juger de leur volonte' : c'est eux qui mentent le coup contre nos institutions et ils boivent du petit lait quand il arrive quelque malheur a notre gouvernement. Il n'est que de voir comme ils se lachaient les balines, il n'y a pas si longtemps, quand un de nos ministres, dans un accident de voiture, fit mal au genoux. Nos adversaires ont une pierre a la place du coeur. Mais tant pis pour eux. Ils ne l'emportent pas en paradis. Mais leur rendons les pierres dans le sac plus tot qu'ils ne pensent, et les pierres ne seront pas molles. Le temps

travail pour nous : car la nouveauté de nos principes
 éclaira le chemin de l'avenir et prépara notre victoire.

Alabainan hagen basn-estuarra herri baino
 estuarra kotarik bi astekarietan, bainan halere
 maizegi gure mintzaira xaharvari martakts. aise
 bat emaiten gioten.

Le Travail hagetan Errepublikaren aldekoak
 zituen bere xede guziah, bainan haren urtey ez zitalken
 egiazko errepublikaririk erdisionearen kontrako gertaririk
 gabe, eta elizaren alde agertzen giren guzi-guziah
 errepublikariren etsaritzat jaugzhan.

Hamar urte iraun zuen Berdety. ren astekariah.

Esualduna etahizun lazeago tati zagen.

Ez zen hasiapeneko egoera hartan geldituztellen :
 frango laster berribetari bilakatu zen eta
 sozial-kutsu bat hasku zuen. Ez da latere
 mirakulu. Astekararen nausia, Louis Etcheverry,
 Le Play famatuaren eskolatua zen. Pariseko
 ereduaretan gogotik idazten zituen. "Economie sociale"
 alderako artikulua bitarimahi. Baionan "Cercles
 sociaux" balzuen erahitzerat entseatu zen, nahiz
 ez zuen funtziozko jarraitutzaileririk aurkitu. Laborarien
 intresen sustengatzon urri izan zen, ondorio biziki
 gehiagorarik : bere herriarriak argitzen zituen
 diruaren harak-kunalez, aji eta Martala hautatzez,
 etxerduen artatzez, etxerren arteko lagungo mota
 guzietz, merkatuez, eta abar. Ez da ^{beraz} ~~beraz~~ harritzeko
 ahaz egiten zuen lana, hagetan izhirioz ere
 egin nahi baitzuen.

Politikaz den bezentabean, Vinson - eta die Estuaduna zela "anti-republicain" eta berriotan ngeren den La Presse locale du xix. siecle fitururakak "monarchiste et clerical" izat emaiten du. Uste dut baliraketa hainitz erariketo bi penda hoieri buruz.

Hasteko, astehariaren egite eta hedatzeletan erregotiarrah eta benopartekiarrah bazirela, ez dut uliatzen; bainan baziren ererepublikanoak ere, ererepublikano xuri horietarrik, erian gabea. Ez zen ordeen Nazeta ez alderdi batona, ez bertzena, eta behin ere ez da ageritu antihurrik, ez ererogeen alde, ez enperadoreen alde; balukrak gultuan atkititzen zituen bere ideiak, nur ez zituen solasetan erabiltzen edo erdarazko Nazeta balzutak. Estuaduna ororena zen, zuzena, familia, kura, estuara, erlesionea sultengatzen zituzten ber. Alde hurkarrik erian ditake Montserkadurea zela, ez baitzituen lotian lotuko ontasunak itzulipurditatu nahi; ez zen halere harria bezala to egotekua, gougak eta penderak landareen bezala nahi zituen emehi-emehi hazten eta azkaritzen itusi.

Erlesionerak leku handia zaitkan, zoren etzaien aho-mihia eta egunharrietan egun guziez kura zikindu eta sultatu nahiz ari baitziren. Norbeit jagartzen baitzuten, ez ote ziltzaritza ihardokitzen? - Bainan Estuaduna ez zen Etizaren moncho. Ez zuen apozpikuari ez baimenik, ez benedigionerik galdet egia. Bere ber ari zen, bere baitarrik, eta itusiko dugu tira-tirak gertatu zaitzota behin baino gehingotan apozpikuarekin. Aitur dezagun dirutako estuadun Alerikalak eite berezi bat ulian ditote bali danik.

huna nola lau urtean hitzkeho inistruon gertatu
zen Estuandun asteturra-

Oroki budakizue komeretsigamen mendeon apezpikuak
eta apezek gobernuaren ganik uhaiten zutela Frantziar
bizitzeko sarria. Iraultza handian Elizako ontasunak
gobernuak etabizi eta saldu zituelako, egiten zen
ordainke huri. Baina, pagamendu huri zela medio,
apezak arintzindarien meneko zauden.

Hain gutxi, prefektak diruzerako 35 apezki kendu
zieten urte-sarria, bozetan errepublikaren kontra ageritu
zirelakoan. Memento herria Barionan ez zen apezpikuak,
M^{re}. Fleury-Hottot hilez geruztik, eta Inchauspe kalerjeak
egiten zuen apezpikuaren ordainkua. Prefektak hain
antolatamendu bat eskaini zion: beren herrietatik ten
gobernuak hartatu hamar apezki estuandun, eta ordainke
urte-sarriak itzuliko zituela. Inchauspek ez zuen
tratu on-hartu. 1890.eko martxoan etoni zen
apezpiku berria, M^{re}. Gauffret, errepublikano famorek
heldu zena, haren familia halakua izanez. Haste-
penean segurik Prefektaren munitzelako itxurak
emon zituen: prefektak galde eginik, Mendekuste
bezperaguan hamar erreator estuanduni manatu
zieten beren parrokiaren iztea eta tiharaminuko
bertze herri batean haustzea. Ez zen estandala
Hiria izan. Hamar apezki kaltetatik zazpik dei
egin zuten Erromarat apezpikuak egin zieten
bidetateag. Aita Sainduak M^{re}. Puyol, jurtzez
Barionesa, igorri zuen mandataria, apezek ganik
ardietz zegan beren auziari utzi egitelko erabakia,
eta apezpikuaren ganik zerbait gisaz apezki
egin hartaren ordainketua. Apezek on-hartu zuten

Aita Sainduaren galdea. Apezpikua bere Kontzeiluan aintzinean despeditu zuen mandataria, ez zuela arakhorik behar Aita Sainduarekin mintzatzeko.

Aita Sainduak ihusiz Mgr. Youffret temakua zela bere apezten konton, eta batean erasiatu zuen, eta bere gain hartu, apez estualdunak koton gabe zouskara erakusten. - Diharassary jaunna egin zuen "gantzarri ixil" eta Mendibour jaunna "chourigko gantzarri"; bech "monseigneur" titulua uhariten zuten eta jantzi berei baten charzako estubiden. Meriologuy eta Hiriart jaunak "misionest apostoliko" harqua izaiten zuten. Apezpikua hasane-gorri jarri zen eta diusesako agerharan ez zuen nahi izan kolatko beririki salatu.

Estualduna asteharriak pihu zenbait egin zituzten 1891-ko urtarrilaren 7-an bari estuadaz, bari eta ordaraz, bariak eta jaun apezpikua bariak ahul izan zela prefetaren aldean eta ez zuela indarrik uhar apez estualdunen juketko eta Aita Sainduaren Kontzeiluari jarantzeko bariak.

Urtarrilaren 11-an Mgr Youffret-ek gugoriki iharduki zuen. Asteharriaren jaberu gabotatu zituen, bari koiatko "laideak" gezurta zituzten 16-eko agerharin, berzenaz ondoko igandean diosesalto apez eta giristakorari Estualduna debetabuko zitela.

Louis Etcheverry-ek ihardetsi zituen apezpikuegiako jauneri berek egin zezutela gezurtamendua, harzela sinatuko zuela. Hiru berroz arburatu zituzten garisti eronak, eta haran gelditu zen auzi hori, denon onetan.

Bariak apezpikua utzi zuten bere ulitrokin, bariak asteharria gugoriki biltzen zituzten Frantsiako bariak

aprezirikatu batzuen aritkulua, bereziki Aita Sainduaren aldekoa. Hantoko bitarri Jean Etcheberry izanik eskualdeak itzultzen ari zirela. Baina, lanaz itua, martxo hastapenean lagun eta ordain baten galdetuz, Joan zen Lanerorako seminarioa, eta han hurreman zuen erakaste gazte bat (32 urte), estu handi bat emanen ziona.

Laguna bitarriaren lanak salatu zuten bezela nunkait bertzeak ez bezalako idazleri bat, dena argi eta bizi.

Hantoko bitarriaren erian zion Louis Etcheberry haztearen nausiarri nuz zen ordain bitarri huri.

Hura zen Jean Hiriat. Urutzy apaza, sortzez haspandura, Hazketa - Jeanesadennexean atxakua. Hamar urte hartan Lanerorako ari zen gazte-estolabgen, erakasten zirela frankoa, latina, greka eta alemana. Gizon laketa, ennea ba eta jostakina.

Louis Etcheberry-k ~~berria~~ berehala, martxoaren 26-an galdatu zion etxeraz, otoi, alde bat sara gaudin astekariko lanbidetan, haen baitan aurkitzen zuten hazte-egite handi baten etxera.

Ondeko apirilaren 10 ean Hiriat. Urutzy-k ihardelari zion laguti, barietz, ~~hantoko~~ onhartzen zuten, baina beharho zituzten hola kontseilua eman, aritkulu goria igorri, eta entseuluko zeta hobienik tan honen egiterak, bere ofizialko ozeneberik ahalik gubiena hartuz eta bertzeberik gehiena.

Lurikatu zen Eskualdunaren buruzagia.

Ondeko etxera batzuetan Hiriat. Urutzyk aitortuko du, ordu arte bazakien ba Eskualdun astekariko hazte,

bainan ez zuela irakurle hiru aldiz baizik, eta ez
 zitzarota hartat gustatu, behar bada aldi hoitan suertez
 goizki gertatuz. Erriaren du ere Baionako La
Semaine gazetan erdaraz ari ~~egiten~~ izan zela izkiriaren
 aintzineko boza denboran; nahingo zuen hantik miltan
 Louis Elcheverry jaunaren manuzean eskuaraz Estuadunentzat
 lan egin.

Bere letra luzetan ari da ahaleku galdetan,
 bainan hobe nabar, alegia deus-eg, erakusten du
 nola heuren iduriko gazetari argitu behar zituzten
 kas. herriak irakurleak.

(p. 31)

Bixton da Hiriant - Uruby - h ez zituela
 ahotza horiek emanen, Eskualduna-ren arak ez
 balitzarizko iduritu bere asma - ametzaririk
 urubyko.

Asteharia Louis Etcheverry - h ez zuen berak
 kudeatzen gaingiroki baizik. Bazuen sekretario
 bat emana artikuluen biltzako, berretako eta
 ager. arazteko. Donibane - Lehizuneko gizon
 zango - motz bat zen, eznea eta jarraitia: izena
 zuen Anaud Pochelou, eta hemezortzi urtez
 higitu behar zuen lan hortan. Harek zituen
 jasan behar nuzean behinika, artikulua batzuen
 ondorioz, ausiaz eta presondegia, amandak
 edo multak Louis Etcheverry - h beti ordaintzen
 bazituen ere.

Hiriant - Uruby - h ezagutzen zuen eiti, Pochelou
 langilea zela eta kazetari esinago artitua. Baina
 gure apezaren gustuko Eskualdunak ez zuen
 estuara ashi charitzen, baina bai errekoma
 gehiegi. Bartzalde ez gezahen sofai galarratsak,
 ihautu - jusetak edo zizen. lustrerak aipa zitzaizen.
 Ez zuen nahi ere besta. buruetako pitota. partidakik
 aintsinetik gaztiatzea, pededunak ez ziretakoan
 abusuak horien galik heriko bezperetarik zeharku
 behar.

Menturaz herriak iduritzen gaitzue idoztari
 berria, eta bazandegite gertaz bete gogo zuen
 asteharia, gauza hait ez emaitetotan.

Huna beru ehen urkean berak erabili

zontarik ehai :

Dirana ehen eta orai

Diruaren entresia

Bardozeko behia

Behien adin ona

Carrot-en bisita

Luna

Ez soil arrotzeri gure etxean

Makutsa

Yann merah

Emienta eskolan

Mera merian

Ayega elizan

Kulturariak

Arbolak

Apoa

Behi ilorrik

Zergak

Merkatuak

Pasioak

Elxe xuritzea

Hesioak

Xurri eta gormi

Gure keina

Ma

Sagarrik

Elxeko arnoa

Laborarien dretxoak

Hauzen atxatzea

Juduak

Itom-argiterra ...

Hiriart. Urutty -h ez zuen beraz kazeta hutsik utzi nahi eta gai batzuek bagera biltzen. Batzuek, eta seriosak, bainan politikari eta auzoari emanak, dena istorio eta zirkulo. Irakurleak ez zuen enbaterik arkituazari lotuz geroztik.

Pentsatzen ahal dugue Estualduna antekaritko lanbide guzietan ez zutela, ez jite bera ez jena bera. Eta berriketari batzuen lanuek ez zuten hantat argitzen; ez deusteriak, hantzeriak, kontzeriak ikasari...; Hiriart-Urutty chifritzen baitzuten eta bere onetia aterarazten.

Beraz zerbaitek behar zuen kazeta kanta franean ezarri.

1892 -an Leon XIII garen Aita Sainduak Frantziako katolikoari galduekin zioten Errepublikan onkar ezaten, errepublikano mugatan lege gaitzueri enetziago ihardetiko ziotetakoan.

Estualdun enegotiaz eta bonapartetiar gehientzuek abregabekoa sartu ziren; ezin izate Erromatik jira zitzaroten otatiz heri. Carreresoko apes orakastak, Athadix buru, eta Hiriart-Urutty baze, onkaratu zuten dudu-mudarik gabe Aita Sainduaren aburu. Frango jende jarraitu zitzaroten.

Louis Etcheverry, bere arbasoak bezala, bonapartetiarra zen; bainan jarraitu zitzaroten Aita Sainduari. Abusuaren ahen egotzetan hauek izhiriatzen zuen: « Il mangue un tab out conservateurs dévoués qui se refusent à évoluer.

Le but, les catholiques qui s'occupent de la politique pontificale le connaissent : c'est l'amélioration des institutions existantes, l'entente avec tous les hommes modernes sur le terrain de la République."

Ez zitaketen hobeki mintza.

Bizkitarkean, urteak joan urteak jin, ihardokitzaletxi iduri zuten aragoiari gutela jarraituzatleri erraiten ziotelarik : « Zuen errepublikanoitateak zakuuan sartu gaitezke : ez du lege gairikotasirik bano ere aldatu ; ez ditu gobernariak geihatu beren iraultza-xedeburak ; egundainokotan legeak armatzen dituzte gixtinoen kontra. Gure buruzagieiztat egiazko errepublikano batelk ez du catholico izaitelko estutiditrik ! »

Egia eman, erlisionearan etsaiek mende-urdarran ez zituzten beren gairikotasierik samindu baizik. Eta gonbaik... Leon XIII gaxienaren alde jarri zirenetarik, beren buruari galdetia ari ziren, ea hita sinidunak, fede hoterenean, ez ote zituen atetia tabean aunditi.

Louis Etcheberry horan zagon : Estualdunearan nista batzu eman zituen, edo emaiterik utzi, gonbaik apozpituzen kontra, baizik-eta etsaia gupidetan eta peretatzien gutela, gudukatzelko orde.

Azkenearan gauzak mahustu ziren.

1901-eko martxo-apiriletan Mgr Jauffret talde baiztuen gutun bat Société des Associations deitu legeak, horien harietarait Estualdunearan argitaratu zituen gonbaik ete bizi.

Maiatzaren 12. on Bulletin du diocèse de Bayonne agerharait hitz horak etarri zituen :

Nahiz (gure iduriku) Leno kuit frango maitzeki
itzulian ziren, esinago gaitzitu zitzaizkion Etcheverry
jaunari eta kolpez nahi izan zuten Estuaduna agertzetik
geldiarazi.

Aldo gusietan (ba eta apezpikubegitik ere)
otuzka jabetan zitzaizkion, ez zezala kolektorik
egin; barnegi danik hartzen zuela Bulletin-eko
oharra; ez zela hurren kondena mendurik.

L. Etcheverry-ri utzi zuten Estuaduna bizitzera;
handik berri itzali zen, ez zuela gehiago haren buru
nahi. Aiso asma ditake haren hitzaren mindura.

Asatzen hurren ondorik, Renaud d'Alsace-ri
eman zuten buruzagi. Bi urte gabe unatua zen.
galdu zituen berehun eta hirurogi atonatu eta
irabazi berdin berehun eta hirurogi. Beraz
hito joan zen, bertzerik gabe.

Hain luzaz hainbertze lan egin eta hainbertze
pazientzia erakutsi ondoren, Hiriat. Urutzy Heratu:
erabaki zuten adixkide zontaitekin astekarari
eman ziola begitarte berri bat, bai eta oton
berri bat. Politikaz, ez ziren legez bartzel aipatuko
eta bertzalde hurren herriko baten zataltzerat
ariko ziren.

Louis Etcheverry-ri fahin zuelarik, hari
fisksik erian gabe, apaitatzen zutela hantiamendu
hori, hasane-gorritu zen: debekatu zion
Hiriat-Urutzy-ri, Estuaduna-ren izenaren ematea
hazeta hainbertzearaino berriuari.

Estuaduna onra deitu zuten.

Hogalatz hedatu ziozkaten, mamia aberaska,
estuarari eremu gehiago eman.

Lehengo nausien manipulatu ateraz geroz,
Hiriari. Urakly-h, nehozi Kallberik egri gake, bere
gain hartu zuen askehararen kudeatzea.

Saltzale eta langile berri-heta ibili zen, eta
andana ederra ere bildu; xahar gehienak egon
ziren, Hnand Puchelon barne, bainan haren
menelto.

1904. eto urtatzean askeharatik 1.700 erosten
bazituelarik 17 urtez bilduak, 1905. etuan 5000
bazituen. Ondoko hiru urten buruan 7000. etarat
heldu izan zen. Hori zen, hori jauzi ederra!

Estuaketa on aldizhari jori eta uparua zen

Ihurburu gisa Iparraguine. n bi bertsu hauek
eharitzen zituen:

Emi. alde guztietan toki onak badira,

Bainan biotzak dio; guez Estuak. herria

Estuak. aberzgaratasuna ez zen urrun hedatzen;
Kantuetan bari irakur zitaketen « Zaggi Estuak. herriek
bat egri dezagun », bainan hazetako politikak guzin
Frantziari joria zitzarion eta haren Kolonierri.

Nafarroatik uhaiten zituen gontak berri:

Guipuzkuatik, Bizkaiatik, Arabatik behan.

Hasik hazetan ez zen aipu Estuak. herri frantsua
barrik, orduan denek eraiten zuten bagala.

Hauek xoko hortaz atota handia zuten:
ektreak eta lumak nahiz zituzten beiratu eta aberaska,
jendek herri hango jaitetik urundu, estuak
atraki, guretz. arimen oragania artatu.

Ageritzen zituzten segur herrietako berriak masachi,
bainan berdin Nuthurari buruz Mendaira-purha
tatzu ; bertsuak; irri-sotasak; ipuinak; gramatika
ohar astu; Amerikako jakin-bekurrak; laborantza
eta haizkuntza xehetasunak; familiaz, etxerduz,
heretik jariteaz folletoa luzeak; Irre-na berriez
argitasun zontak.

Bai, baten nua zen irakur eta iras.

Bainan, bertzalde, eman behar dugun jendea piztu
eta hasi asatdua zela orduko gertakari garrantzen
mediuz: ezen urte hontan

- fraile eta seroak desterratu zituzten Frantzian;
- eskola libreak zerratu;
- elizak mialu;
- meza-sariak ebatsi;
- elizaren onlasunak saldu;
- estuara debehatu hainetan eta predikuetan;
- eskual-mahitu ere debehatu;
- konkerdatua ukatu.

Eskualdun ona-k astelik astera gaitzitzen zituztaren
irakurzaletzi gertakari horien oro, es hitz-ordua
segurki, bainan bertiziti eta eta ~~zen~~ zortuzez.

Adibidez,

guler Ferry, hasi beh-behan hit zelarik, berri
hori agerlu zen Irutu lator eta hitz hurrekin:
"Bat gubiago!"

Berze bekin, auzapez edo alkate bat sartzen dute
eraklegian: izatez ore duka bereak ez zuen gertzu-
gabekeriarik bairik egiten ez dakit zontak urte hartan,
bainan bozetan beki hura zen hautakua. Haretak

galde, ea heri hortako boz-emailek ez ote zuten beren aintzineko gisa atxemarten akal esku balez, bertzenik.

Bertze hasu bal. Eskualdun ona, doluzko buruzte ~~to~~ ~~hara~~ batetik ateratzen da. Nor da hila? Nehor ez. Mauleko arrondizamenduko boz-emaileen ohorea da hila: Berdoly-k, heren gizonak lege zehin baten alde eman baitu boza Parisen.

Eguno egunean ez ginezake jasan hotako emakizunik. Ordman kunkitzen zuen. Ez zen Hiriarb. Urutly, bertzenag or, hola mintzatzen zen baharra. Apezen Mentrako Le Reveit, La Frontieu, Eskual. herria, Arguitzaritea gazetek ez zuten emakizago josten.

Louis Etcheverry hit zelarrik 1901-ko urrian, 54 urtean, haren alargunak esthaini zion Hiriarb. Urutly-ri Eskualduna titulu bere senhararen oroitza-penetan. Gogotik hartua izan zen, eta 1908-ko urtarila hastean gazetak izen zaharra hartu zuen bere izpirituko berria altxirik.

Hiriarb Urutly, ordutxoz, katenje egina, Baronan tizi zen, bere artehari ederra arantzina Mudeabuz. Bere Baronako denturan johan zen artehan Hazparnerat bere etxondorat. Ala etxen, ala auzoetan, badi zontait lan Hiri egirik, zontait arbola fruitudun landaturik, xartaturik, artaturik.

1914-eko gerra biztu zenean gure hotsenak barrena
hunkitua izan zen, baina etsitu gabe.

Frantsiak gertari buruz urte hainitzen beharra
baiztzen, Hiriat-Urrutly itzuli zen herri.
governuaren izenean urte-este predikatzen. Omit
naiz — hamahiru urte nituen — nota Uzkaritzeko
elizan nigara estakatu zitzaion gertari gaitzaki
aipatzearekin.

Eshnalduna-ren bidez soldadok eba hien
ahaldeak sustatzen zituen.

Berzalde ahal zuen heinean estak ziren
apezen ordaingoa egiten zuen.

Belok-en laitzen orduan Semenario tticia,
eta aleman-erakastea soldado juana, Hiriat-Urrutly,
zortzi itabetez egin zuen aste oruz Baionatik
Ahurizako juan-eterria, erakasten horren emaitza.

1915-ean berri ere hastera zoen. 7in zitzaion
urriaren azken astean, alemanez itan-aldi bat
egin zantzen, eta ez ginen mundu hunkan
gehiago ihusi behar. Hazilaren hasieran hasi
bet-behan gaitzitu zen eta lauzan hit. Meza
eta gaineratikoa Baionan eman zituzten, eta
gero Hazparnen ehortzi zuten, behidanik hainbat
marlatua zuen herria. 56 urte zituen.

Buruntzean, bi hitz haren idazkeraz.
Haren mintzaira zen Harjarmeltua, lapuntar
zaharrez osotua.

Louis Etcheverryk eman zion aipatutako
Dubuisin kapitainaren la berantzako liburua,
bigarren ager.aldiko. Liburu hontan ihasi omen
zuen, berati zionaz, notako bertuteak dituen
estuarak, eta nota erabil ditaken, frantsesaren
itzuti eta trabaak bazternerat utziz.

Hiriart-Urrutzy bere ere idazleri garbizen.
Aditza funtzi bagakien eta behar-orduan
haren forma bakan eta batzunenah ere erabiltuko
zitezke. Bainan askotan aditziak gabe ari
zen aintzina, laturrango eta nahirago, eran gogorak
pizka-pizka ondutuzkatuz...

Hiriart-Urrutzy ez zen berenaz inpriztagale:
zukurri ari zen, ez nahiz irakurleak ez nahasi,
ez sumindu, ez ihas igorri.

Bainan erisiziena, eta guzena, eta estuara,
eta herriaren ona nehorik hutzaluz geroz, nehorik
ez zagothen gure gizona: etzairari nota ez zion
ihardolbitzen? Taula, piko, ausiti, zaharo-aldi,
denak on zitjerizhon; eta hari baiziti ezagutu ez
diogun harrigarritko elaskuriam bageraman bere
solusa: balean motz eta idon; bertzean luze eta
guri; han bil, heman hano; beti arioz, beti biziz;
galz, bizer, ozpinak merke; hasarri-bulla
gohienek antelak ere inria eta zirta iturriaren
pore puntakotik bazarizketa.

Mintzatu enosa : ahazaz mintzatzen chi zen,
 orok hurrenitzeho gisan, hitz zaharagi ez
 beriegirik gabe. Ez zen gantzazale, behar arau
 sartuko zituen erdaratik mailagatu asko hitz :
 hala nola jandurme, erreteta, pepa, promenatu...

Hastirago zituen erdaratik hurbilgi zauden hitz
 animuak, nahiz hontan ere ez zen Hartzue edo Altube
 batzu bezaren heresi : zertako atxik estuara preso
 ez populuaik eta ez idazle zaharrek nehuiz ezagutu
 lege birho batzuen gaketan. Fantasia positi bat ta
 ahal duako Estualdunari ere eleha ari denean !
 Batean hitz erdika, bertzean hitza dobtatuz,
 aditza noiz Men eta noiz ezan ...

Funtzean Hiriak. Uantytik atreko, hurrakatu,
 merkatuko estuara, zumea bezala zerabilhan,
 do. bat hure apainago eta jaunago. Estuara
 hosi opa diobek gure idazle gazte guzieren,
 bakoira bere estuadrian, estuara batua itasi
 arte.